

TREŠDIENAS INTERVIJA

Pāri laikiem ar sapni par linu lauku

— Jūsu vizītkartē rakstīts «Jānis Būmanis, Rudzātu pagasta vēstures pētnieks», bet jūsu dzīves vieta ir Ķegums. Kas jūs saista ar Rudzātiem?

— Manas dzimtas saknes saistās ar Rudzātu pagasta Būmaņu ciemu, kurā pirmā iedzīvotāja uzvārds bijis Būmanis. Pirmās rakstiskās ziņas par šo faktu datētas ar 1875. gadu. Kopā ar brāli esam izpētījuši savas dzimtas koku vairāk nekā desmit paaudzēs.

Mans tēvs dienēja cara armijā, pēc tam nokļuva vācu gūstā, gandrīz nomira badā. Atgriezās mājās tieši tajā laikā, kad Rudzātu pagastā gāja fronte starp lieliniekiem un Latvijas Nacionālo armiju. Tēvs ar koka tupelēm kājās bija atnācis no Viļņas līdz Latvijai. Otrajā dienā lielinieki viņu arestēja un aizveda uz Rudzātiem. Četri sarkanie strēlnieki balsoja par to, ka viņš jānošauj, bet otri četri, un starp viņiem arī nodaļas komandieris, bija pret. Tēvu atbrīvoja. Nākamajā dienā viņu kopā ar citiem nosūtīja rakt ierakumus pozīcijās, un no šiem darbiem viņš pārbēga uz Latvijas Nacionālo armiju. Kopā ar to karoja Polijā, kur iepazinās ar jaunu meiteni. Viņa kļuva par manu māti. Ģimēnē piedzima astoņi bērni. Divi nomira mazotnē.

Tēvam Būmaņu ciemā tika piešķirta jaunsaimniecība. Viņš bija sabiedriska cilvēks, kļuva par zemes ierīcības komisijas sekretāru, bet 1924. gadā par Rudzātu pagasta vecāko un ar viena gada pārtraukumu šajā amatā nostrādāja līdz pat komunistu ienākšanai 1940. gadā un pēc tam neilgi arī vācu laikā.

— Jūsu ģimenei, droši vien, nepagāja secen arī 1949. gada 25. marta deportācija.

— Biju absolvējis Malnavas tehnikumu, strādāju Atašienes sēklu inspekcijā par priekšnieku. Pie manis bija apmetusies arī viena no māsām.

1949. gada 24. marta vakarā tēvs bija devies uz Rīgu, bet 25. marta rītā mājās tika apcietināta māte, četrgadīgais brālītis un deviņgadīgā māsiņa. Līvānos no skolas tika paņemta otra māsa. Mani 26. marta vakarā Viļānos kādam leitnantam uzrādīja skolas biedrs, un tā arī es tiku aizturēts. Māsa jau bija apcietināta. Protokola rakstīšanas laikā milicijas kapteinis man paziņoja, ka tiekam apcietināti un izsūtīti kā nacionālistu ģimene. Es viņam jautāju, bet kāds nacionālists ir mans četrus gadus vecais brālītis?

Pāri Latvijas robežai devāmies 30. martā, braucām pēdējā ešelonā. Tas sastāvēja no 62 vagoniem, bijām bezģimeņu cilvēki no visiem Latvijas rajoniem. Nonācām Omskas apgabalā. Strādāju kolhozā «Vesjolaja žizņ» («Jautrā dzīve»). Sarakstoties ar palicējiem Latvijā, dabūju zināt, kur ir pārējā ģimene. Meklējām iespēju apvienoties. Diemžēl māte bija kritusi nežēlastībā, jo krieviski bija pateikusi komandantam, ka tāda izrikošanās ar cilvēkiem ir nīrgāša-

nās. Mums visiem kopā klājās ļoti smagi. Lielajai ģimenei nebija, ko ēst, nebija arī, kur dzīvot. Pateicoties tam, ka no tēva, kurš dzīvoja Baltkrievijā, četru gadu laikā saņēmām 26 pakas ar pārtiku, kā arī mātes nopirktajai kazai, mēs izvilcām dzīvību. Tajā kolhozā, kurā dzīvoja māte, no vienpadsmit bērniem nomira deviņi. Tāpat nomira arī gados veci cilvēki.

Latvieši kā vienmēr ar savu strādīgumu un visu darbu prasību iemantoja cieņu, kļuva par celtņiem, brigadieriem. Viena latviete izaudzēja augļu dārzu 100 hektāru platībā. Es strādāju par kombainieri, par traktoristu, kopu bulļus, gāju meža darbos. Pēc Staļina nāves man atļāva strādāt par agronomu. Saņēmu pat apbalvojumu – medaļas. Rakstījām uz visām instancēm lūgumus par atbrīvošanu un noņemšanu no speciālās uzskaites, bet mūs noraidīja. Vēl 1956. gadā Rudzātu pagasta priekšsēdētājs uzrakstīja, ka Būmanis ir kulaks, ka izmantojis svešu darba spēku, sadarbojies ar vāciešiem, un ka nav vēlama Būmaņu ģimenes atgriešanās. Tomēr tā paša gada aprīlī iznāca dekrēts, ka sarkanarmiešu, skolotāju un apbalvoto ģimenes jānoņem no speciālās uzskaites. Un tā mēs braucām mājās. Starp citu, dodoties izsūtījumā, bija jāparakstās, ka mēs nedrīkstēsim atgriezties dzimtajā vietā un pieprasīt kompensāciju.

Divus mēnešus meklēju darbu un vietu, kur apmesties. Mūsu bijušās mājas bija pārdotas. Un tā mēs izklidām pa dažādām vietām. Manas māsas tagad dzīvo Talsos, Tukumā, Ainažos, brāļi — Talsu rajonā, Ķegumā. Arī es pēc kāda laika iekārtojos darbā kolhozā Talsu rajonā. Gadījās ciest autoavārijā, kurā ieguvu smagu kāju traumu, bet uz kruķiem gāju gatavošanas kursus un kārtotju iestādjeksāmenus Lauksaimniecības akadēmijā. Ieguvu agronoma laukropja augstāko izglītību. Apprecējos ar kurzemnieci Dzidru. Uzaudzinājām meitu Ingūnu. Nomira vecāki. Viņus apbedījām Tukuma kapos.

Ķegumā uzbūvēju sev nelielu mājiņu, iekopu zemes gabalu, un kaut arī pēc pieraksta skaitos rīdzinieks, dzīvoju mazpilsētā.

— Kādi bija tie apstākļi, kas jūs, zemes kopēju, agronomu, pievērsa vēstures izpētei?

— Pensijā aiziešanas laiks sakrita ar atmodas gadiem. Piedalījās manifestācijās, gājienos, biju uz barikādēm. Brālīs kļuva par republikāniskās represēto apvienības priekšsēdētāju. Radās iespēja tikt pie dokumentiem par pārdzīvoto laiku un notikumiem. Jo vairāk sāku pētīt, jo vairāk parādījās jauni jautājumi, uz kuriem gribējās atrast atbildes. Saistībā ar Rudzātu pagastu izpētīju visus iespējamos dokumentus Latvijas arhīvos. Izpētīti visi leģionāru saraksti. Izpētīju 1941. un 1949. gada deportāciju materiālus, visas tiesāto un visas karavīru lietas. Par sarkanarmiešiem gan izpētīju vien-

Kāds ir bijis «kreisāks», un tagad grib tēlot «labējāku», un viņam ne visai patīk, ka grāmata parādās viņa uzvārds ne sevišķi glaimojošā sakarībā. Bet vai bērniem par tēva nodarīto jātbild? Tā spriež unikālās, nule klajā nākušās, 900 lappušu biezās grāmatas «MAZĀ ZEMGALE LAIKMETU GRIEŽOS» autors JĀNIS BŪMANIS. Pēc pirmajām novadnieku atsauksmēm grāmata ir mūžīgs un nepārspējams piemineklis Rudzātu pagastam, tā iedzīvotājiem, kas šeit mitinājušies pēdējos gadsimtos. Jāņa Būmaņa darba mūžs ritējis kā kolhoza agronomam Talsu rajonā, viņš strādājis par direktora vietnieku Laidzes tehnikumā, Dārzenų šķirnes sēklu Latvijas republikāniskajā apvienībā, par kartupeļu sēklaudzēšanas agronomu, Salaspils Nacionālajā botāniskajā dārzā. Pēc aiziešanas pensijā Jānis Būmanis savu laiku ir veltījis pamatīgiem dzimta novada vēstures pētījumiem.

● Kā skaistākais, ko Jānis Būmanis savā kārtīgā zemkopja mūžā redzējis un savām rokām veidojis, ir ziedošs linu lauks līdz apvārsnim, bez nevienas nezāles. Jūs nevarat iedomāties, — linu lauks 180 hektāru platībā, saka erudītais vēstures pētnieks, un viņa balsi skan gaišs maigums. Foto: M. Rukosujevs

● Grāmatas «Mazā Zemgale laikmetu griežos» prezentācijā Latvijas Okupācijas muzejā. Kopā ar Jāni Būmani (trešais no kreisās) bija arī viņa tuvākie cilvēki: sieva Dzidra (ceturtā no kreisās) un meita Ingūna (piektā no kreisās).

gi tik daudz, kas bija iesaukti sarkanajā armijā. Ir pētījums par kolhozu dibināšanu. Atklājās, ka citos rajonos aprakstīšana tika veikta ļoti rūpīgi, piemēram, Ogres rajonā izsūtītajam saimniekam atņemto mantu sarakstā minēti pat peļu slazdi, bet nav neviena saraksta par 1949. gadā no Rudzātu pagasta izvesto iedzīvotāju īpašumu. Viss tika pievākts, piesavināts, nodzerts. To savās liecībās man atzina arī daudzi aculiecinieki.

— Kādas emocijas jums radīja tik pamatīga iepazīšanās ar tagiskajiem notikumiem, kas skāra gan valsti kopumā, gan jums pazīstamus un tuvus cilvēkus – kaimiņus, skolasbiedrus, radus, ģimenes locekļus?

— Tās bija drausmīgas izjūtas. Bet es teikšu tā, — mēs varam vainot karu, krievu okupāciju, bet esam vainīgi arī paši. Ne krievs, ne vācietis nezina, kas tavā ģimēnē darās. Ne jau visi krievi bija slikti, un ne jau visi latvieši labi. Atceros krievu, kara feldšeri, kas ārstēja daudzus cilvēkus. Arī mežabrāļus. Viņu par to piekāva, izsūtīja uz Sibīriju, kur pirmajā mēnesī nomira. Bet viens otrs «savējais» nodeva «savējo» mantas dēļ.

Visi padomju varas varoņi bija nabagi un pliki, kam kārojās svešas mantas. Bija taču arī brīvpr-

tīgie iznīcinātāji, kas labprāt piedalījās cilvēku izvešanā. 1941. gadā pagastā uzkarināja lozungu krievu valodā «Kas nebija nekā, tas kļūs par visu», «Izseko ienaidnieku un iznīcīni». Cilvēki tika dalīti bandītos, kulakos un tamlidzīgi. Padomju vara nacionalizēja zemi, bet vācieši to sāka atgriezt tikai pēc laika, kad pašiem frontē vajadzēja latviešu karavīrus. Pēc kara padomju vara no jauna iedalīja zemes, uzrakstīja aktu ar zelta burtiem par piederību uz mūžīgiem laikiem, bet pagāja gads un zemi atņēma, jo sadzina kolhozos. Esmu aprakstījis vēsturi 300 gadu laikā.

— Tas prasīja milzīgu izpēti darbu un spēju faktus analizēt.

— Katram cilvēkam mūža laikā sakrājas milzums daudz zināšanu. Kad cilvēks mirst, šīs vērtības kopā ar viņu aiziet kapā. Ja tas ir uzrakstīts grāmatā vai ievadīts kompaktdiskā, kā tas ir ar manu grāmatu, šīs vērtības paliek. Mani vadija doma, ka kādam šāds darbs ir jāuzņemas. Mana sieva izteica pārmetumus, ka astoņus gadus diendienā braucu uz arhīvu. Grāmata tapa divpadsmit gadu laikā. Sākumā gatavoju atsevišķu grāmatu par mazpulkiem, pēc tam savācu materiālu un uzrakstīju par Rudzātu pagasta skolām. Vē-

lāk par aizsargiem, par reliģisko dzīvi, baznīcām, kapsētām, kruzifiksiem, apbedījumu un piemiņas vietām. Gribējās uzrakstīt vēl par represijām un represētajiem cilvēkiem. Kad sāku šo darbu, meita un viņas vīrs deva padomu, ka visu jau uzrakstīto vajadzētu apkopot vienā grāmatā, precizēt un papildināt. Tā arī izdarīju. Tehniskajā sagatavošanā, rediģēšanā, fotogrāfiju un senu dokumentu retušēšanā lielu darbu veica mana meita. Grāmatā biju domājis ievietot savas dzimtas kokus, bet no tās Rudzātu pagastā vairs palikuši tikai nedaudzi. Tāpēc grāmatā ievietoti citi dzimtas koki — 26 pagasta dzimtas: Bojāriem, Klaužiem, Rudzātiem, Pintāniem, Šarakiem, Skuteļiem. Tos sagatavoja mans brālis.

— Kāpēc jūsu grāmatas nosaukums saistīts ar Zemgales vārdu?

— Triju lietu pēc. Kad 1936. gadā tika iesvētīta Rudzētu sešklasīga pamatskola, viena no lepnākajām pamatskolām, ministrijas pārstāvis teica, ka te ir mazā Zemgale. Pētot arhīva dokumentus, konstatēju, ka 1935.-36. gadā Rudzātu pagastā 80 procenti no visām saimniecībām ir vidēji lielas. Tajā laikā kopumā valsti par vidēji lielām bija atzīti tikai 36,6 procenti saimniecību. Bez tam padomju laika dokumentos atradu liecību, ka Rudzātu pagasts ir bagātākais Latvijā, tāpēc ir daudz pretinieku padomju varai, un šeit ir 66 kulaku saimniecības, kas sastādīja 10,6 procentus. Tajā laikā Latvijā bija tikai 3,4 procenti kulaku saimniecību. Tāpēc es Rudzātus salīdzināju ar bagāto Zemgali — Latvijas maizes klēti. Vāka noformējumā redzams linu lauks. Kādreiz šajā pagastā lini auga gandrīz 800 hektāru platībā, un linkopība deva galveno uzplaukumu. Līdz 1939. gadam cilvēki bija gandrīz izmaksājuši bankās ņemtus aizdevumus saimniecību izveidošanai. Pagasts bija uzplaucis, cilvēki dzīvoja pārticīgi.

Tagad man Rudzātus birst asaras. Skaisto liču pļavu vietā izraksis grāvis un aug alkšņi. Tā pati nelaime, kas viscaur Latvijā, — trūkst īstu saimnieku. Kārtīgo saimnieku atvases — dēli un mazdēli nodzērušies. Pirmās brīvvalsts laikā Rudzātus uz trīs ar pusi tūkstošiem iedzīvotāju bija astoņi veikali, bet nevienā no tiem netirgoja šņabi. Bija gadi, kad netika sastādīts nevienas policijas protokols par zādzībām vai līdzīgiem noziegumiem. Arhīva dokumentos atradu, ka atsevišķiem ciemiem vai mājām bez policijas atļaujas bija aizliegts brūvēt alkoholiskus dzērienus. Tagad pagastā ir tūkstošiem iedzīvotāju. Pieci veikali, un katrā no tiem tirgo alkoholiskos dzērienus.

Man nepatīk, ka mēs, latvieši, nereti savā starpā plēšamies, bet sveštautieši par to berzē rokas. Cilvēki ir radīti darbam. Piecdesmit okupācijas gadi sabojāja cilvēkus.

L.Rancāne